Теорія ймовір. та матем. статист.
Вип. 73, 2005, стор. 134–145

Teor. Ĭmovir. ta Matem. Statyst.
No. 73, 2005, pp. 134–145

БАГАТОВИМІРНІ СЛАБКО СТАЦІОНАРНІ ВИПАДКОВІ ФУНКЦІЇ НА ПІВГРУПАХ

УДК 519.21

О. І. ПОНОМАРЕНКО І Ю. Д. ПЕРУН

Анотація. Розглядаються питання спектрального аналізу слабко стаціонарних випадкових функцій на інволютивних півгрупах у випадку, коли ці функції приймають значення в гільбертовому просторі. Одержані спектральні зображення таких функцій та їх корреляційних функцій є розширенням та уточненням відповідних результатів робіт [1]–[3].

1. Слабка стаціонарність векторних випадкових функцій на півгрупах

Позначимо через H комплексний сепаребельний гільбертів простір і через $L_2(\Omega)$ гільбертів простір комплекснозначних випадкових величин другого порядку, визначених на деякому ймовірнісному просторі $(\Omega, \mathcal{F}, \mathsf{P})$.

Тоді множину $\mathcal{M}(\Omega, H) = \mathcal{L}(H, L_2(\Omega))$ всіх $L_2(\Omega)$-значних лінійних неперервних випадкових функціоналів на просторі H можна розглядати як множину узагальнених випадкових елементів другого порядку в просторі H, визначених на $(\Omega, \mathcal{F}, \mathsf{P})$ (див. [4]). Кожний елемент $\Xi \in \mathcal{M}(\Omega, H)$ породжується визначеним з точністю до P-еквівалентності звичайним випадковим елементом другого порядку ξ зі значеннями в деякому квазіядерному розширенні H_- простору H, $\Xi x \in (x|\xi)$, $x \in H$, де $(\cdot|\cdot)$ – скалярний добуток в H (див. [5]). Якщо простір H скінченновимірний, то $H_- = H$ і Ξ ототожнюється з відповідним H-значним випадковим вектором ξ.

Математичне сподівання $m = \mathsf{E}\Xi$ елемента $\Xi \in \mathcal{M}(\Omega, H)$ є вектором з H, що однозначно визначається рівністю

$$\mathsf{E}(\Xi x) = (x|m), \qquad x \in H.$$

Коваріаційний оператор $[\Xi, \Psi]$ елементів $\Xi, \Psi \in \mathcal{M}(\Omega, H)$ є елементом комплексної алгебри $B(H)$ лінійних обмежених операторів в H, що однозначно визначається рівністю

$$\mathsf{E}(\Xi x)(\overline{\Psi y}) = ([\Xi, \Psi]x|y), \qquad x, y \in H.$$

Зауважимо, що $[\Xi, \Psi] = \Psi^*\Xi$, де Ψ^* спряжений оператор для $\Psi\colon H \to L_2(\Omega)$, $(\Psi^*\eta|x) = (\eta|\Psi x)_{L_2(\Omega)}$, $x \in H$, $\eta \in L_2(\Omega)$. Позначимо через $B_+(H)$ опуклий конус додатних ермітових операторів в $B(H)$. Відмітимо, що $[\Xi, \Psi]$ як функція від Ξ і Ψ є півторалінійною $B(H)$-значною формою на $\mathcal{M}(\Omega, H)$, для якої $[\Xi, \Xi] \in B_+(H)$.

Стисло наведемо необхідні нам в подальшому відомості з теорії півгруп (див. [6]–[8]).

Нехай $\mathbb{S}$ абелева півгрупа з бінарною, асоціативною та комутативною операцією $\circ$. Півгрупа $\mathbb{S}$ називається інволютивною (або $*$-півгрупою), якщо на $\mathbb{S}$ визначена

2000 *Mathematics Subject Classification.* Primary 60G10, 60G57, 60G15.

Ключові слова і фрази. Випадкові функції, спектральні зображення, інволютивні півгрупи, слабка стаціонарність.

унарна операція $*$, $s \to s^*$, $s \in \mathbb{S}$, яка має властивості:

$$(s \circ t)^* = t^* \circ s^*, \qquad (s^*)^* = s, \qquad s, t \in \mathbb{S}.$$

Отже, інволюція $*$ на $\mathbb{S}$ є антиавтоморфізмом $\mathbb{S}$ в себе, що має властивість ідемпотентності. Інволютивну абелеву півгрупу $\mathbb{S}$ в подальшому будемо скорочено позначати як $(\mathbb{S}, \circ, *)$. В разі коли $\mathbb{S}$ має нейтральний елемент e, $e \circ s = s \circ e = s$, $s \in \mathbb{S}$, маємо, що $e^* = e$.

Кожну абелеву півгрупу $\mathbb{S}$ можна розглядати як інволютивну з тотожною інволюцією $s^* = s$, $s \in \mathbb{S}$, котру позначимо Id. Кожна абелева група $\mathbb{G}$ є інволютивною півгрупою з інволюцією, що є взяттям симетричного елемента, $g^* = g^{-1}$, $g \in \mathbb{G}$.

Одновимірні зображення (гомоморфізми) півгрупи $(\mathbb{S}, \circ, *)$ в множині комплексних чисел $\mathbb{C}$, що розглядається як $*$-півгрупа $(\mathbb{C}, \cdot), ^-))$ з операцією множення $\cdot)$ та інволюцією $^-)$ — комплексним спряженням, називаються напівхарактерами $(\mathbb{S}, \circ, *)$ або її елементарними гармоніками. Отже, кожний напівхарактер χ півгрупи $\mathbb{S}$ є функцією $\chi\colon \mathbb{S} \to \mathbb{C}$, що має властивості

$$\chi(s \circ t) = \chi(s)\chi(t), \qquad \chi(t^*) = \overline{\chi(t)}, \qquad s, t \in \mathbb{S}.$$

Коли $\mathbb{S}$ має нейтральний елемент e, то $\chi(e) = 1$.

Множина $\mathbb{S}^*$ всіх напівхарактерів півгрупи $\mathbb{S}$ є її найширшим дуальним об'єктом. Множина напівхарактерів, що задовольняють умову $\sup_{t \in \mathbb{S}} |\chi(t)| \le 1$, і є зображенням $(\mathbb{S}, \circ, *)$ в півгрупі $(\mathbb{D}, \cdot), ^-))$, де $\mathbb{D} = \{z \in \mathbb{C}\colon |z| \le 1\}$ — одиничний диск в $\mathbb{C}$, і позначається як $\widehat{\mathbb{S}}$. Множина напівхарактерів півгрупи $\mathbb{S}$, що мають одиничний модуль $|\chi(t)| = 1$, $t \in \mathbb{S}$, і є зображеннями $(\mathbb{S}, \circ, *)$ в $(\mathbb{T}, \cdot), ^-))$, де $\mathbb{T} = \{z \in \mathbb{C}\colon |z| = 1\}$ — одновимірний тор в $\mathbb{C}$, і позначається як $\widetilde{\mathbb{S}}$. Очевидно, що $\widetilde{\mathbb{S}} \subset \widehat{\mathbb{S}} \subset \mathbb{S}^*$. В разі коли $\mathbb{S}$ є групою, $t^* = t^{-1}$, $t \in \mathbb{S}$, дуальний об'єкт $\mathbb{S}^*$ є групою характерів групи $\mathbb{S}$, бо

$$|\chi(t)|^2 = \chi(t)\overline{\chi(t)} = \chi(t)\chi(t^{-1}) = \chi(t \circ t^{-1}) = \chi(e) = 1, \qquad t \in \mathbb{S}.$$

Наділяючи дуальні об'єкти $\widetilde{\mathbb{S}}$, $\widehat{\mathbb{S}}$ і $\mathbb{S}^*$ операцією поточкового множення напівхарактерів як бінарною операцією та комплексним спряженням у якості інволюції, перетворюємо їх в інволютивні півгрупи з одиницею $1_{\mathbb{S}}(t) \equiv 1$, $t \in \mathbb{S}$. Якщо наділити $\mathbb{S}^*$ топологією поточкової збіжності на $\mathbb{C}^{\mathbb{S}}$, то $\mathbb{S}^*$ стає цілком регулярним хаусдорфовим простором, і його підпівгрупа $\widehat{\mathbb{S}}$ має властивість компактності.

Зауважимо, що напівхарактери півгрупи $\mathbb{S}$ є додатно визначеними функціями на $\mathbb{S}$, тобто для всіх натуральних чисел $n \in \mathbb{N}$, комплексних чисел $c_j \in \mathbb{C}$, $j = 1, \ldots, n$, і елементів $t_j \in \mathbb{S}$, $j = 1, \ldots, n$,

$$\sum_{j=1}^{n} \sum_{k=1}^{n} c_j \overline{c_k} \chi(t_j \circ t_k^*) = \left| \sum_{j=1}^{n} c_j \chi(t_j) \right|^2 \ge 0.$$

Функція $\alpha\colon \mathbb{S} \to \mathbf{R}_+ = [0, +\infty))$ називається абсолютним значенням $*$-півгрупи $\mathbb{S}$, якщо $\alpha(t^*) = \alpha(t)$ для всіх $t \in \mathbb{S}$ та $\alpha(s \circ t) \le \alpha(s)\alpha(t)$ для всіх $t, s \in \mathbb{S}$ (властивість субмультиплікативності α). Якщо $\mathbb{S}$ має нейтральний елемент e, то припускається, що $\alpha(e) = 1$.

Функція $f\colon \mathbb{S} \to \mathbb{C}$ називається α-обмеженою, якщо $|f(t)| \le c\alpha(t)$, $t \in \mathbb{S}$, для деякої константи $c > 0$. Функція f називається експоненціально обмеженою, якщо вона обмежена хоча б для одного абсолютного значення на $\mathbb{S}$. Функція f обмежена на $\mathbb{S}$, якщо $|f(t)| \le c$ для всіх $t \in \mathbb{S}$.

Позначимо через $\mathbb{S}_\alpha^*$ множину всіх α-обмежених напівхарактерів χ на $\mathbb{S}$,

$$|\chi(t)| \le \alpha(t), \qquad t \in \mathbb{S}.$$

Наділимо S_α^* топологією поточкової збіжності.

Означення 1.1. Узагальненою випадковою функцією другого порядку на множині T, $T \neq \varnothing$, зі значеннями в H називається сім'я $\{\Xi_t, t \in T\}$ узагальнених випадкових елементів $\Xi_t \in \mathcal{M}(\Omega, H)$.

Означення 1.2. Узагальнена випадкова функція другого порядку Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, на $*$-півгрупі S називається слабко стаціонарною, якщо її функція середнього є сталою, $\mathsf{E}\,\Xi_t \equiv m \in H$, $t \in \mathbb{S}$, а корреляційна функція $[\Xi_t, \Xi_s]$, $s, t \in \mathbb{S}$, залежить тільки від аргументу $t \circ s^*$, тобто існує така $B(H)$-значна функція $R\colon \mathbb{S} \to B(H)$, що

$$[\Xi_t, \Xi_s] = R(t \circ s^*), \qquad t, s \in \mathbb{S}.$$

Надалі без втрати загальності можна вважати, що $m = 0$ (інакше можна перейти до стаціонарної функції $\widetilde{\Xi_t}$, $(\widetilde{\Xi_t}x) = (\Xi_t x) - (x|m)$, $t \in \mathbb{S}$, $x \in H$, з $\mathsf{E}\,\Xi_t \equiv 0$).

Зауважимо, що функція $R\colon \mathbb{S} \to B(H)$, буде корреляційною для деякої слабко стаціонарної виподкової функції $\{\Xi_t, t \in \mathbb{S}\}$ тоді і тільки тоді, коли $R(t)$ є додатно визначеною, тобто для всіх $n \in N$, $t_j \in \mathbb{S}$, $x_j \in H$, $j = 1, \ldots, n$,

$$\sum_{j=1}^{n} \sum_{k=1}^{n} \big(R(t_j \circ t_k^*) x_j | x_k\big) \geq 0$$

(див. [1, 2]).

Наведемо декілька простих прикладів слабко стаціонарних функцій на $*$-півгрупах.

Приклад 1. Випадковий гармонічний поліном Ψ_t, $t \in \mathbb{S}$, з некорельованими (ортогональними) амплітудами $Z_k \in \mathcal{M}(\Omega, H)$, $[Z_k, Z_j] = \delta_{kj} F_k$, $\mathsf{E}\, Z_k = 0$, $k, j = 1, \ldots, n$, де δ_{kj} — δ-Кронекера, $F_k \in B_+(H)$, вигляду

$$\Psi_t = \sum_{k=1}^{n} \chi_k(t) Z_k, \qquad t \in \mathbb{S},\ \chi_k \in \mathbb{S}^*, \tag{1}$$

є стаціонарною функцією на $\mathbb{S}$ з $\mathsf{E}\,\Psi_t = 0$, $t \in \mathbb{S}$, і корреляційною функцією

$$[\Psi_t, \Psi_s] = \sum_{k=1}^{n} \chi_k(t \circ s^*) F_k, \qquad t, s \in \mathbb{S}. \tag{2}$$

Приклад 2. Нехай W_t, $t \in \mathbf{R}_+ = [0, \infty)$, є узагальненим процесом стандартного броунівського руху в H, тобто гауссівським процесом в H з середнім $\mathsf{E}\, W_t \equiv 0$ та корреляційною функцією

$$[W_t, W_s] = (t \wedge s) I,$$

$t, s \in \mathbf{R}_+$, $t \wedge s = \min(t, s)$, I — одиничний оператор в $B(H)$. Якщо розглядати $\mathbf{R}_+$ як абелеву $*$-півгрупу з операцією $\wedge$ та інволюцією Id, $(\mathbf{R}_+, \wedge, \mathrm{Id})$, то W_t є стаціонарним на ній.

Приклад 3. Нехай W_t, $t \in \mathbf{R}_+^n$, випадкове поле Ченцова–Вінера в H (багатопараметричний броунівський рух), тобто W_t є гауссівським полем, $W_t \in \mathcal{M}(\Omega, H)$, $t \in \mathbf{R}_+^n$, $\mathsf{E}\, W_t \equiv 0$ і

$$[W_t, W_s] = \prod_{j=1}^{n} (t_j \wedge s_j) Q,$$

$t = (t)_{j=1}^n \in \mathbf{R}_+^n$, $s = (s_j)_{j=1}^n \in \mathbf{R}_+^n$, де $Q \in B_+(H)$, $Q > 0$. Тоді розглядаючи $\mathbf{R}_+^n$ як $*$-півгрупу, $(\mathbf{R}_+^n, \circ, \mathrm{Id})$, $t \circ s = \prod_{j=1}^n (t_j \wedge s_j)$, $t, s \in \mathbf{R}_+^n$, маємо, що W_t є стаціонарним (або однорідним) на ній.

Приклад 4. Нехай $(U, \mathcal{A})$ деякий вимірний простір ($\mathcal{A}$ — σ-алгебра підмножин множини U) і $Z\colon \mathcal{A} \to \mathcal{M}(\Omega, H)$ узагальнена випадкова міра в H на $\mathcal{A}$ (σ-адитивність Z розуміється у сильній топології простору $\mathcal{L}(H, L_2(\Omega))$), що має нульове середнє $\mathsf{E}\, Z(\triangle) = 0$, $\triangle \in \mathcal{A}$, та властивість ортогональності: існує така операторна міра $F\colon \mathcal{A} \to B_+(H)$ (стуктурна міра для Z), що

$$[Z(\triangle_1), Z(\triangle_2)] = F(\triangle_1 \cap \triangle_2), \qquad \triangle_1, \triangle_2 \in \mathcal{A}$$

(σ-адитивність F розуміється у слабкій топології $B(H)$). Розглядаючи $\mathcal{A}$ як інволютивну півгрупу $(\mathcal{A}, \cap, \mathrm{Id})$ маємо, що міра Z є стаціонарною функцією на $\mathcal{A}$.

Приклад 5. Нехай H і M — дійсні гільбертові простори і $\mathcal{L}(M, H)$ — банахів простір лінійних неперервних операторів, що діють з M в H, а Z — випадкова ортогональна міра в H на $(U, \mathcal{A})$ із структурною мірою F вигляду $F(\Delta) = \mu(\Delta)Q$, де $Q \in B_+(H)$ і μ — невід'ємна числова скінченна міра на $(U, \mathcal{A})$. Тоді для сильно вимірних функцій $A\colon U \to \mathcal{L}(M, H)$, для яких $\int_U \|A(u)\|^2 \,\mu(du) < \infty$, визначені стохастичні інтеграли

$$I_\triangle(A) = \int_\triangle Z(du) A(u), \qquad \triangle \in \mathcal{A},$$

$I_\triangle(A) \in \mathcal{M}(\Omega, M)$ (див. [9]), причому $\mathsf{E}\, I_\triangle(A) = 0$, $\triangle \in \mathcal{A}$,

$$[I_{\triangle_1}(A_1), I_{\triangle_2}(A_2)] = \int_{\triangle_1 \cap \triangle_2} A_2^*(u) Q A_1(u) \,\mu(du) \in B(M).$$

Тоді $I_\triangle(A)$, $\triangle \in \mathcal{A}$, є стаціонарними функціями на $(\mathcal{A}, \cap, \mathrm{Id})$.

Теорема 1. (i) *Якщо узагальнена випадкова функція Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, де $\mathbb{S}$ — $*$-півгрупа, є слабко стаціонарною, то її корреляційне ядро $K(t,s) = [\Xi_t, \Xi_s]$ має таку властивість крос-інволютивної інваріантності:*

$$K(t \circ a, s \circ b) = K(t \circ b^*, s \circ a^*), \qquad t, s, a, b \in \mathbb{S}. \tag{3}$$

(ii) *Якщо $\mathbb{S}$ має нейтральний елемент e, то з властивості* (3) *для випадкової функції Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, $\mathsf{E}\, \Xi_t \equiv 0$, випливає слабка стаціонарність Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$.*

(iii) *Якщо $\mathbb{S}$ є групою, то властивість* (3) *еквівалентна класичній трансляційній інваріантності ядра K:*

$$K(t \circ a, s \circ a) = K(t, s), \qquad t, s, a \in \mathbb{S}. \tag{4}$$

Доведення. Твердження (i) випливає з рівності

$$(t \circ a) \circ (s \circ b)^* = t \circ a \circ b^* \circ s^* = (t \circ b^*) \circ (s \circ a^*)^*.$$

Твердження (ii) є наслідком співвідношення

$$K(t, s) = K(t \circ e, e \circ s) = K(t \circ s^*, e \circ e) = R(t \circ s^*)$$

через властивість (3). Твердження (iii) теж неважко перевірити безпосередньо. Якщо $\mathbb{S}$ — група і $s^* = s^{-1}$, то припускаючи, що для функції Ξ_t, $t \in S$, з нульовим середнім виконується властивість (3), покладаючи в (3) $a = s^{-1}$ і $b = a$, маємо

$$K(t \circ a, s \circ a) = K(t \circ s^{-1}, e \circ e) = K(t, s), \tag{5}$$

і отже функція Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, є стаціонарною. Навпаки, коли функція Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, є стаціонарною, то виконується співвідношення (5). Замінивши в останній рівності t на $t \circ a$ і s на $s \circ b$, маємо

$$K(t \circ a, s \circ b) = K((t \circ a) \circ (b^* \circ s^*), e) = K((t \circ b^*) \circ (a \circ s^*), e) = K(t \circ b^*, s \circ a^*).$$

Таким чином, для випадку групи (3) і (4) еквівалентні. $\square$

2. Спектральні зображення стаціонарних функцій

Нехай $\mathbb{S}$ — абелева $*$-півгрупа з нейтральним елементом e і $\alpha\colon \mathbb{S} \to \mathbf{R}_+$ деяке абсолютне значення на $\mathbb{S}$.

Теорема 2. *Якщо Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, узагальнена стаціонарна випадкова функція в H, корреляційна функція якої $R\colon \mathbb{S} \to B(H)$ є α-обмеженою,*

$$\|R(t)\| \leq c\alpha(t), \qquad t \in \mathbb{S}, \tag{6}$$

то R дозволяє спектральне зображення вигляду

$$R(t) = \int_{\mathbb{S}^*} \chi(t)\, F(d\chi), \qquad t \in \mathbb{S}, \tag{7}$$

де F — єдиним чином визначена $B_+(H)$-значна міра Радона з компактним носієм на $\mathbb{S}^*$ (спектральна міра·стаціонарної функції Ξ_t). Якщо функція R є обмеженою, $\|R(t)\| \leq c$, $t \in \mathbb{S}^*$, то в зображенні (7) $\mathbb{S}^*$ можна замінити $\widehat{\mathbb{S}}$. При цьому сама стаціонарна функція Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, дозволяє спектральне зображення

$$\Xi_t = \int_{\mathbb{S}^*} \chi(t)\, \Phi(d\chi), \qquad t \in \mathbb{S}^*, \tag{8}$$

де Φ випадкова $\mathcal{M}(\Omega, H)$-значна міра Радона на $\mathbb{S}^*$ з компактним носієм, така що

$$[\Phi(\Delta_1), \Phi(\Delta_2)] = F(\Delta_1 \cap \Delta_2)$$

(випадкова спектральна міра функції Ξ_t). Якщо R є обмеженою, то $\mathbb{S}^*$ в зображенні (8) можна замінити на $\widehat{\mathbb{S}}$.

Доведення. Розглянемо в H півторалінійну форму $(R(t)x|y)$, $x, y \in H$, що залежить від параметра $t \in \mathbb{S}$. Ця форма однозначно відновлюється за відповідною квадратичною формою $r_x(t) = (R(t)x|x)$, $x \in H$, через відому поляризаційну формулу

$$(R(t)x|y) = \frac{1}{4}\big(r_{x+y}(t) - r_{x-y}(t) + ir_{x+iy}(t) - ir_{x-iy}(t)\big),$$

де i — уявна одиниця в $\mathbb{C}$. При кожному $x \in H$ комплекснозначна функція $r_x(t)$, $t \in \mathbb{S}$, є додатно визначеною та експоненційно обмеженою через умову (6). Тому за аналогом теореми Бохнера–Хінчина для півгрупи $\mathbb{S}$ (див. [6, 7]) існує така однозначно визначена додатна міра Радона μ_x на $\mathbb{S}^*$ з компактним носієм, що

$$r_x(t) = \int_{\mathbb{S}^*} \chi(t)\, \mu_x(d\chi), \qquad t \in \mathbb{S}. \tag{9}$$

Причому в разі обмеженості R множину $\mathbb{S}^*$ у зображенні (9) можна замінити на $\widehat{\mathbb{S}}$. Тоді для векторів $x, y \in H$ будемо мати, що

$$(R(t)x|y) = \int_{\mathbb{S}^*} \chi(t)\, \mu_{x,y}(d\chi), \qquad t \in \mathbb{S},$$

де $\mu_{x,y}$ — комплекснозначна міра Радона на $\mathbb{S}^*$, що визначена рівністю

$$\mu_{x,y} = \frac{1}{4}\big(\mu_{x+y} - \mu_{x-y} + i\mu_{x+iy} - i\mu_{x-iy}\big).$$

В силу попереднього $\mu_{x,y}(\Delta)$ для кожної вимірної множини Δ в $\mathbb{S}^*$ як функція аргументів $(x, y) \in H \times H$ є півторалінійною формою, що рівномірно по Δ обмежена на $H \times H$:

$$|\mu_{x,y}(\Delta)| \leq |\mu_{x,y}(\mathbb{S}^*)| = |(R(e)x|y)| \leq \|R(e)\| \cdot \|x\| \cdot \|y\|.$$

Тому існує єдиним чином визначена $B(H)$-значна міра Радона F на $\mathbb{S}^*$, така що

$$\mu_{x,y}(\Delta) = (F(\Delta)x|y), \qquad x, y \in H,$$

для всіх вимірних множин Δ в $\mathbb{S}^*$. Неважко переконатися, що міра F є $B_+(H)$-значною і отже, має місце спектральне зображення (7).

Зображення (8) стаціонарної функції Ξ_t, $t \in \mathbb{S}^*$, є наслідком зображення

$$R(t \circ s^*) = \int_{\mathbb{S}^*} \chi(t)\overline{\chi(s)}\, F(d\chi)$$

та теореми 3 з роботи [10] про спектральні зображення узагальнених випадкових функцій в векторних просторах. Теорему доведено. □

Розглянемо дещо інший варіант спектральних зображень для багатовимірних стаціонарних функцій на $*$-півгрупах $\mathbb{S}$ без припущення про існування нейтрального елемента e в $\mathbb{S}$ (тобто коли $\mathbb{S}$ не обов'язково є моноїдом).

Теорема 3. *Якщо Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, стаціонарна випадкова функція на $*$-півгрупі $(\mathbb{S}, \circ)$ в комплексному гільбертовому просторі H, α — абсолютне значення на $\mathbb{S}$ і корреляційне ядро K функції Ξ_t є α-обмеженим на $\mathbb{S}$, тобто для всіх $t, s \in \mathbb{S}$ і $x \in H$*

$$(K(t \circ s, t \circ s)x|x)_H \le \alpha^2(s)(K(t,t)x|x)_H, \tag{10}$$

то існують такі $B_+(H)$-значна міра Радона F та $\mathcal{M}(\Omega, H)$-значна випадкова міра Радона Φ на $\mathbb{S}^*_\alpha$

$$[\Phi(\Delta_1), \Phi(\Delta_2)] = F(\Delta_1 \cap \Delta_2),$$

що мають місце спектральні розклади

$$R(t \circ s^*) = [\Xi_t, \Xi_s] = \int_{\mathbb{S}^*_\alpha} \chi(t \circ s^*)\, F(d\chi), \tag{11}$$

$$\Xi_t = \int_{\mathbb{S}^*_\alpha} \chi(t)\, \Phi(d\chi), \qquad t, s \in \mathbb{S}.$$

Доведення. Розклад (11) для корреляційної функції R функції Ξ_t випливає з теореми 15.7 роботи [8], оскільки R є додатно визначеною $B(H)$-значною та α-обмеженою в розумінні роботи [8] функцією на $\mathbb{S}$. Інші результати теореми є наслідками розкладу (11) для R, котрі обґрунтовуються міркуваннями аналогічними тим, що використовуються при доведенні теореми 2. □

Наслідок 2.1. *Нехай простір H має розмірність n, $\dim H = n$, і $\{\varphi\}_{i=1}^n$ — ортонормований базис в H. Тоді стаціонарну функцію Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, в H можна ототожнювати з n-вимірною випадковою функцією*

$$\xi(t) = \{\xi_j(t)\}_{j=1}^n, \quad t \in \mathbb{S}, \qquad \xi_j(t) = \Xi_t \varphi_j, \quad j = 1, \ldots, n,$$

компоненти якої є стаціонарними та стаціонарно пов'язаними числовими випадковими функціями з нульовими середніми,

$$\mathsf{E}\, \xi_j(t)\overline{\xi_k(s)} = r_{jk}(t \circ s^*) = (R(t \circ s^*)\varphi_j|\varphi_k)_H, \qquad j, k = 1, \ldots, n,$$

де $R(t)$ — корреляційна функція для Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, яку можна ототожнювати з матричною функцією $\{r_{jk}(t)\}_{j,k=1}^n$. При α-обмеженості корреляційного ядра K функції Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, існують такі однозначно визначені матрична міра Радона $F = \{F_{jk}\}_{j,k=1}^n$ та випадкова векторна міра Радона $Z = \{Z_j\}_{j=1}^n$ на $\mathbb{S}^*_\alpha$ (спектральна та випадкова спектральна міри функції $\xi(t)$), що мають місце спектральні розклади

$$r_{jk}(t) = \int_{\mathbb{S}^*_\alpha} \chi(t)\, F_{jk}(d\chi), \qquad j, k = 1, \ldots, n, \tag{12}$$

$$\xi_j(t) = \int_{\mathbb{S}^*_\alpha} \chi(t)\, Z_j(d\chi), \qquad j = 1, \ldots, n, \tag{13}$$

де

$$\mathsf{E}\, Z_j(\Delta_1)\overline{Z_k(\Delta_2)} = F_{jk}(\Delta_1 \cap \Delta_2). \tag{14}$$

Твердження наслідку (12)–(14) випливають з результатів теореми 3, якщо в них покласти $F_{jk}(\Delta) = (F(\Delta)\varphi_j|\varphi_k)_H$ та $Z_j(\Delta) = \Phi(\Delta)\varphi_j$, $k, j = 1, \ldots, n$, для вимірних множин Δ в $\mathbb{S}^*_\alpha$.

Зауважимо, що при застосуваннях загальних результатів про спектральні зображення стаціонарних випадкових функцій та їх корреляційних функцій до конкретних випадків $*$-півгруп напівхарактери останніх звичайно пов'язуються з деяким параметром $\lambda \in \Lambda$, де множина Λ ізоморфна $\mathbb{S}^*$ так, що $\mathbb{S}^* = \{\chi_\lambda(t),\ t \in \mathbb{S}\colon \lambda \in \Lambda\}$. Тоді спектральні зображення набувають вигляду

$$R(t \circ s^*) = \int_\Lambda \chi_\lambda(t \circ s^*)\, F(d\lambda), \qquad \Xi_t = \int_\Lambda \chi_\lambda(t)\, \Phi(d\lambda). \tag{15}$$

Очевидно, що зображення (1) випадкового гармонійного поліному на $\mathbb{S}$ та зображення (2) його корреляційної функції є спектральними їх зображеннями з дискретним спектром (тобто відповідні спектральні міри зосереджені на скінченній множині характерів, що беруть участь в зображеннях).

Приклад 6. Для багатопараметричного броунівського руху Ченцова W_t, $t \in \mathbf{R}^n_+$, в H, що є стаціонарним полем на півгрупі $\mathbb{S} = (\mathbf{R}^n_+, \wedge^n, \mathrm{Id})$, враховуючи, що напівхарактери $\mathbb{S}$ мають вигляд

$$\chi_\lambda(t) = \prod_{j=1}^n 1_{[\lambda_j, +\infty)}(t_j), \qquad \lambda = (\lambda_j)_{j=1}^n \in \Lambda = \mathbf{R}^n_+,\ t = (t_j)_{j=1}^n \in \mathbf{R}^n_+,$$

де 1_A позначає індикатор множини A, отримуємо таке спектральне зображення W_t:

$$W_t = \int_{\mathbf{R}^n_+} \chi_\lambda(t)\, dW_\lambda = \int_0^{t_1} \ldots \int_0^{t_n} dW_\lambda, \qquad t \in \mathbf{R}^n_+,$$

і отже самий W_t є своєю спектральною випадковою функцією.

Приклад 7. Нехай $f(s)$, $s \in \mathbf{R}^n_+$, вимірна випадкова функція зі значеннями в H, визначена на тому ж самому ймовірнісному просторі, що й поле W_s, $s \in \mathbf{R}^n_+$, з попереднього прикладу. Припустимо, що $f(s)$ не випереджує W_s для всіх $s \in \mathbf{R}^n_+$ і що функція $\mathsf{E}\,\|f(s)\|^2$ є локально інтегровною на $\mathbf{R}^n_+$ (див. [5]). Тоді визначені стохастичні інтеграли типу інтегралів Іто (які вони узагальнюють)

$$I_t(f) = \int_0^{t_1} \ldots \int_0^{t_n} dW_s f(s), \qquad t = (t_1, \ldots, t_n) \in \mathbf{R}^n_+,$$

що мають властивості

$$\mathsf{E}\, I_t(f) = 0, \qquad t \in \mathbf{R}^n_+,$$

$$\mathsf{E}\, I_s(f) I_t(g) = \int_0^{t_1 \wedge s_1} \ldots \int_0^{t_n \wedge s_n} \mathsf{E}\big(f(\lambda)|g(\lambda)\big)_H\, d\lambda, \qquad s, t \in \mathbf{R}^n_+.$$

Отже, $I_t(f)$, $t \in \mathbf{R}^n_+$, є стаціонарним випадковим полем на $S = (\mathbf{R}^n_+, \bigwedge^n, I_d)$. Використовуючи результати попереднього прикладу, легко побачити, що поле $I_t(f)$, $t \in \mathbf{R}^n_+$, має спектральну структурну міру

$$F(d\lambda) = \mathsf{E}\,\|f(\lambda)\|^2\, d\lambda, \qquad \lambda \in \mathbf{R}^n_+,$$

та спектральну випадкову міру

$$\Phi(d\lambda) = dW_\lambda f(\lambda), \qquad \lambda \in \mathbf{R}^n_+.$$

Розглянемо питання про зведення узагальненої випадкової функції другого порядку в H, визначеної на деякій множині $\mathbb{V}$ шляхом перетворення її простору аргументів до стаціонарної на $*$-півгрупі з отриманням відповідних спектральних зображень. Для числових процесів і полів подібні зведення розглядалися в роботах [3, 11].

Теорема 4. *Нехай Ξ_v, $v \in \mathbb{V}$, узагальнена випадкова функція в H, задана на множині $\mathbb{V}$, $\Xi_v \in \mathcal{M}(\Omega, H)$, і $(\mathbb{S}, \bullet, *)$ інволютивна півгрупа з нейтральним елементом. Припустимо, що існує таке бієктивне відображення f множини $\mathbb{V}$ на $\mathbb{S}$, що кореляційне ядро $[\Xi_v, \Xi_u] = K(v,u)$ функції Ξ_v має форму*

$$K(v,u) = R((f(v)) \bullet (f(u))^*), \qquad v,u \in \mathbb{V}, \tag{16}$$

де R є експоненціально обмеженою $B(H)$-значною додатно визначеною функцією на $\mathbb{S}$. Тоді $K(v,u)$, $v,u \in \mathbb{V}$, та функція Ξ_v, $v \in \mathbb{V}$, дозволяють спектральні зображення, які будуть деталізовані в доведенні теореми.

Доведення. Бієкція $f\colon \mathbb{V} \to \mathbb{S}$ породжує на $\mathbb{V}$ структуру інволютивної півгрупи $(\mathbb{V}, \bigstar, \sharp)$, $v \bigstar u = f^{-1}((f(v)) \bullet (f(u)))$, $v^\sharp = f^{-1}((f(v))^*)$, $v,u \in \mathbb{V}$. Відображення f є ізоморфним для півгруп $\mathbb{V}$ і $\mathbb{S}$. Напівхарактери $\mathbb{V}$ при цьому матимуть вигляд $\widetilde{\chi} = \chi \circ f$, $\chi \in \mathbb{S}^*$, а додатно визначені (відносно структури інволютивної півгрупи) $B(H)$-значні функції на $\mathbb{V}$ матимуть вигляд $\widetilde{R} = R \circ f$, де R — $B(H)$-значні додатно визначені функції на $\mathbb{S}$.

Тоді через теорему 2 функція $\widetilde{R}$ має спектральне зображення вигляду

$$\widetilde{R}(v) = R(f(v)) = \int_{\mathbb{S}^*} \chi(f(v))\, F(d\chi) = \int_{\mathbb{V}^*} \widetilde{\chi}(v)\, F_f(d\widetilde{\chi}), \qquad v \in \mathbb{V}, \tag{17}$$

де F_f позначає образ $B_+(H)$-значної міри F відносно відображення $\chi \to \widetilde{\chi} = \chi \circ f$ з $\mathbb{S}^*$ в $\mathbb{V}^*$. Із зображення (17) випливає, що через припущення теореми (16) для корреляційного ядра K функції Ξ_v, $v \in \mathbb{V}$, має місце спектральне зображення

$$K(v,u) = \int_{\mathbb{S}^*} \chi(f(v))\overline{\chi(f(u))}\, F(d\chi) = \int_{\mathbb{V}^*} \widetilde{\chi}(v)\overline{\widetilde{\chi}(u)}\, F_f(d\widetilde{\chi}), \qquad v,u \in \mathbb{V}, \tag{18}$$

де F і F_f є єдиним чином визначені $B_+(H)$-значні міри на $\mathbb{S}^*$ і $\mathbb{V}^*$ відповідно (спектральні міри функції Ξ_v).

Тоді за результатами теореми 3 про інтегральні спектральні зображення узагальнених випадкових функцій з [10] випливає, що для Ξ_v, $v \in \mathbb{V}$, мають місце спектральні розклади

$$\Xi_v = \int_{\mathbb{S}^*} \chi(f(v))\, \Phi(d\chi) = \int_{\mathbb{V}^*} \widetilde{\chi}(v)\, \Phi_f(d\widetilde{\chi}), \qquad v \in \mathbb{V}, \tag{19}$$

де Φ та Φ_f — $\mathcal{M}(\Omega, H)$-значні випадкові ортогональні міри на $\mathbb{S}^*$ та $\mathbb{V}^*$ відповідно зі структурними мірами F та F_f відповідно (випадкові спектральні міри функції Ξ_v). $\square$

Приклад 8. Нехай Ξ_t, $t = (t_1, t_2) \in \mathbf{R}^2_{++} = (0, +\infty)^2$, нормалізований броунівський лист Леві в H, тобто $\mathcal{M}(\Omega, H)$-значне гауссівське поле з корреляційною функцією

$$K(t,s) = \frac{\|t\| + \|s\| - \|t-s\|}{2\sqrt{\|t\| \cdot \|s\|}} I, \qquad t,s \in \mathbf{R}^2_{++},\ u = (u_1, u_2) \in \mathbf{R}^2,$$

де I — одиничний оператор в H. Перетворення $f(t) = (\ln\|t\|, \operatorname{arctg}(t_2/t_1))$ зводить Ξ_t до слабко однорідного випадкового поля $\Psi_{f(t)}$ на $\mathbb{S} = \mathbf{R}^2$, оскільки

$$K(t,s) = R(f(t) - f(s)),$$

де

$$R(u) = \left[\operatorname{ch}\left(\frac{u_1}{2}\right) - \sqrt{\frac{(\operatorname{ch}(u_1/2) - \cos u_2)}{2}}\right] I, \qquad u = (u_1, u_2) \in \mathbf{R}^2.$$

Інший варіант поширення спектральних зображень на нестаціонарні випадкові функції на півгрупах — це розгляд підходящих перетворень просторів значень стаціонарних функцій.

Приклад 9. Якщо Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, — стаціонарна випадкова функція на $*$-півгрупі $\mathbb{S}$ в H, що дозволяє (можливо при деяких додаткових умовах) спектральні зображення типу тих, що описані в теоремі 2 або 3, та які в загальному вигляді втілюються інтегральними розкладами виду (15), і A — деякий оператор з $B(H)$, а Q — деякий оператор в $B(L_2(\Omega))$, то функція $\Psi_t = Q\Xi_t A$, $t \in \mathbb{S}$, буде тією, що гармонізується на $\mathbb{S}$, тобто мати спектральне зображення вигляду

$$\Psi_t = \int_\Lambda \chi_\lambda(t)\, Z(d\lambda), \qquad t \in \mathbb{S},$$

де Z випадкова $\mathcal{M}(\Omega, H)$-значна міра на Λ вигляду $Z(d\lambda) = Q\,\Phi(d\lambda)A$, де Φ — спектральна випадкова міра функції Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$ (див. [15]). При цьому корреляційне ядро $K(t,s) = [\Psi_t, \Psi_s]$, $t, s \in \mathbb{S}$, функції Ψ_t буде мати спектральне зображення

$$K(t,s) = \int_\Lambda \int_\Lambda \chi_{\lambda_1}(t)\overline{\chi_{\lambda_2}(s)}\, G(d\lambda_1, d\lambda_2), \qquad t, s, \in \mathbb{S},$$

де G — $B(H)$-значна додатно визначена біміра на $\Lambda \times \Lambda$

$$G(d\lambda_1, d\lambda_2) = [Z(d\lambda_1), Z(d\lambda_2)]$$

(див. [10]).

3. Стаціонарні процеси та поля на класичних півгрупах

В цьому розділі ми конкретизуємо загальні результати спектрального аналізу стаціонарних функцій на $*$-півгрупах для ряду класів стаціонарних процесів і полів на класичних адитивних та мультиплікативних півгрупах.

Спочатку розглянемо випадок адитивно стаціонарних (A-стаціонарних) процесів на адитивних одновимірних $*$-півгрупах.

У випадку груп $(\mathbf{R}, +, -))$ або $(\mathbb{Z}, +, -))$ дійсних або цілих чисел з операцією додавання та інволюцією як взяття протилежного числа півгрупова стаціонарність випадкового процесу Ξ_t стає звичайною слабкою стаціонарністю через те, що напівхарактери мають вигляд $\chi_\lambda(t) = e^{i\lambda t}$, $\lambda \in \Lambda$ (де $\Lambda = \mathbf{R}$ або $\Lambda = \Pi = [-\pi, \pi]$ відповідно).

У випадку коли $*$-півгрупою $\mathbb{S}$ є одна з класичних числових множин

$$\mathbb{N}, \quad \mathbb{Z}, \quad \mathbb{Q}_+, \quad \mathbb{Q}, \quad \Pi, \quad \mathbf{R}_+, \quad \mathbf{R}$$

з операцією додавання чисел $+$ та тотожною інволюцією Id, така $*$-півгрупа $(\mathbb{S}, +, \mathrm{Id})$ має напівхарактери вигляду $\chi_\lambda(t) = e^{\lambda t}$, $\lambda \in \Lambda \subset \mathbf{R}$, і корреляційна функція R стаціонарного процесу Ξ_t, $t \in \mathbb{S}$, залежить від суми аргументів:

$$[\Xi_t, \Xi_s] = R(t+s), \qquad t, s \in \mathbb{S}.$$

За існуючою термінологією для одновимірних функцій обмежені $(\mathbb{S}, +, \mathrm{Id})$-додатно визначені функції називаються звичайно експоненціально обмеженими, а відповідні стаціонарні процеси, які мають їх як свої корреляційні функції — симетричними процесами (див., наприклад, [13, 14]).

Зокрема, обмежений симетричний процес Ξ_t, $t \in (\mathbf{R}, +, \mathrm{Id})$, буде мати такі спектральні розклади

$$\Xi_t = \int_0^\infty \lambda^t \, \Phi(d\lambda), \qquad R(t+s) = [\Xi_t, \Xi_s] = \int_0^\infty \lambda^{t+s} \, F(d\lambda),$$

оскільки напівхарактери $(\mathbf{R}, +, \mathrm{Id})$ можна подати у вигляді $\chi_\lambda(t) = \lambda^t$, $\lambda \in \mathbf{R}_+$.

У випадку обмеженого симетричного процесу Ξ_t, $t \in (\mathbb{N}, +, \mathrm{Id})$, через прямий зв'язок спектрального зображення його корреляційної функції з класичною проблемою моментів маємо таку форму відповідних йому спектральних розкладів:

$$\Xi_n = \int_{-1}^1 \lambda^n \, \Phi(d\lambda), \qquad R(n+m) = \int_{-1}^1 \lambda^{n+m} \, F(d\lambda), \qquad n, m \in \mathbb{N}.$$

Перейдемо тепер до мультиплікативно стаціонарних (M-стаціонарних) процесів на мультиплікативних одновимірних $*$-півгрупах.

У випадку півгрупи $\mathbb{S} = (\mathbf{R}_0, \times, (\cdot)^{-1})$, $\mathbf{R}_0 = \mathbf{R} \setminus \{0\}$, маємо, що її напівхарактери є $\chi_\lambda(t) = |t|^{i\lambda}$, $\lambda \in \mathbf{R}$, а для півгрупи $\mathbb{S} = (\mathbb{R}_{++}, \times, (\cdot)^{-1})$, $\mathbf{R}_{++} = (0, \infty)$, напівхарактери мають вигляд $\chi_\lambda(t) = t^{i\lambda}$, $\lambda \in \mathbf{R}$. Таким чином, спектральні розклади обмеженого стаціонарного процесу Ξ_t, $t \in (\mathbb{R}_{++}, \times, (\cdot)^{-1})$, мають вигляд

$$\Xi_t = \int_{-\infty}^\infty t^{i\lambda} \, \Phi(d\lambda), \qquad [\Xi_t, \Xi_s] = R\left(\frac{t}{s}\right) = \int_{-\infty}^\infty \left(\frac{t}{s}\right)^{i\lambda} F(d\lambda).$$

Зокрема, броунівська спіраль Колмогорова (нормалізований фрактальний броунівський рух) в H, що є центрованим гауссівським процесом Ξ_t, $t \in \mathbf{R}_{++}$, в H з корреляційною функцією

$$K(t, s) = \frac{t^{2h} + s^{2h} - |t - s|^{2h}}{2(st)^h} I,$$

де I — одиничний оператор з $B(H)$, а h — фрактальна розмірність Ξ_t, $h \in [0, 1]$, також є M-стаціонарним процесом на $(\mathbf{R}_{++}, \times, (\cdot)^{-1})$ з корреляційною функцією

$$R(v) = \frac{1 + v^{2h} - |1 - v|^{2h}}{2v^h} I.$$

Для $*$-півгрупи $(\mathbb{S}, \times, \mathrm{Id})$ з $\mathbb{S} = \mathbb{N} \setminus \{0\}$, $\mathbb{Z} \setminus \{0\}$, $\mathbf{R}_{++}$ і $\mathbf{R}_0$ напівхарактери мають вигляд $\chi_\lambda(t) = |t|^\lambda$, $\lambda \in \mathbf{R}$. Зокрема, спектральні розклади обмеженого стаціонарного процесу Ξ_t, $t \in (\mathbf{R}_0, \times, \mathrm{Id})$, мають вигляд:

$$\Xi_t = \int_{-\infty}^\infty |t|^\lambda \, \Phi(d\lambda), \qquad [\Xi_t, \Xi_s] = R(ts) = \int_{-\infty}^\infty |ts|^\lambda \, F(d\lambda).$$

Стаціонарні випадкові поля на класичних $*$-півгрупах легко вивчати з точки зору спектральної теорії, якщо розглядати їхні аргументи як елементи прямих добутків $*$-півгруп. Так для випадку класичних абелевих локально компактних груп такий підхід розвинуто в [15], де наведено багато прикладів спектральних розкладів для конкретних класів однорідних випадкових полів на подібних групах.

Загалом вищезгаданий підхід будується на наступному факті.

Означення 3.1. Прямим добутком $\otimes$ двох $*$-півгруп $(\mathbb{S}, \circ, \flat)$ і $(\mathbb{T}, \bullet, \sharp)$ називається $*$-півгрупа $(\mathbb{U}, \star, *)$, де $\mathbb{U} = \mathbb{S} \times \mathbb{T}$, з операцією, що визначається рівністю

$$(s_1, t_1) \star (s_2, t_2) = (s_1 \circ s_2, t_1 \bullet t_2), \qquad (s_i, t_i) \in \mathbb{S} \times \mathbb{T}, \ i = 1, 2,$$

та інволюцією $(s, t)^* = (s^\flat, t^\sharp)$, $(s, t) \in \mathbb{S} \times \mathbb{T}$. Тоді дуальний об'єкт $\mathbb{U}^*$ півгрупи $\mathbb{U}$ має таку структуру: $\mathbb{U}^* = \{\chi = \chi_1 \chi_2 \colon \chi_1 \in \mathbb{S}^*, \chi_2 \in \mathbb{T}^*\}$ (див. [7]).

Наприклад, розглядаючи $*$-півгрупу $(\mathbf{R}^n, +, \mathrm{Id})$ як n-ту степінь (n-кратний добуток) $*$-півгрупи $(\mathbf{R}, +, \mathrm{Id})$, маємо, що її напівхарактери мають вигляд $\chi_\lambda(t) = e^{(\lambda|t)}$, $t \in \mathbf{R}^n$, $\lambda \in \mathbf{R}^n$, де $(\cdot\,|\,\cdot)$ скалярний добуток в $\mathbf{R}^n$. Отже для обмеженого стаціонарного поля Ξ_t, $t \in (\mathbf{R}^n, +, \mathrm{Id})$, мають місце наступні спектральні розклади

$$\Xi_t = \int_{\mathbf{R}^n} e^{(\lambda|t)}\,\Phi(d\lambda), \qquad R(t+s) = [\Xi_t, \Xi_s] = \int_{\mathbf{R}^n} e^{(\lambda|t+s)}\,\Phi(d\lambda).$$

Як інші прості приклади різних варіантів стаціонарних випадкових полів, розглянемо випадок адитивно стаціонарних полів на комплексній площині

$$(\mathbb{C}, +) = (\mathbf{R}, +) \otimes (\mathbf{R}, +)$$

(що еквівалентно зображенню комплексного числа z у вигляді $z = \operatorname{Re} z + i(\operatorname{Im} z)$). Позначимо через $\mathbb{C}_0$ множину $\mathbb{C} \setminus \{0\}$. Можливі різні види інволюції $*$ на $(\mathbb{C}, +)$ або $(\mathbb{C}_0, +)$.

Якщо інволюція є інверсією, то

$$\left(\mathbb{C}_0, +, (\cdot)^{-1}\right)^* = \left\{\chi_\lambda \colon \chi_\lambda(z) = e^{i(\lambda_1 \operatorname{Re} z + \lambda_2 \operatorname{Im} z)}, \lambda = (\lambda_1, \lambda_2) \in \mathbf{R}^2\right\}$$

і отже,

$$\Xi_z = \int_{\mathbf{R}^2} e^{i(\lambda_1 \operatorname{Re} z + \lambda_2 \operatorname{Im} z)}\,\Phi(d\lambda_1, d\lambda_2). \tag{20}$$

Якщо ж інволюцією є комплексне спряження, то

$$(\mathbb{C}, +, {}^{-}))^* = \left\{\chi_\lambda \colon \chi_\lambda(z) = e^{\lambda_1 \operatorname{Re} z} e^{i\lambda_2 \operatorname{Im} z}\right\},$$

а у випадку тотожньої інволюції

$$(\mathbb{C}, +, \mathrm{Id})^* = \left\{\chi_\lambda \colon \chi_\lambda(z) = e^{\lambda_1 \operatorname{Re} z + \lambda_2 \operatorname{Im} z}\right\},$$

що дозволяє отримувати спектральні розклади типу (20) і для цих випадків.

Для мультиплікативної півгрупи комплексних чисел $(\mathbb{C}, \times)$ маємо

$$(\mathbb{C}, \times) = (\mathbf{R}_+, X) \otimes (\Pi, +)$$

(додавання на Π здійснюється за модулем 2π), що еквівалентно тригонометричному зображенню комплексного числа z у вигляді $z = |z| e^{i\varphi}$, $\varphi = \operatorname{Arg} z$. Тоді

$$(\mathbb{C}_0, \times, (\cdot)^{-1}) = \left\{\chi_\lambda \colon \chi_\lambda(z) = |z|^{i\lambda_1} e^{i\lambda_2 \varphi}, (\lambda_1, \lambda_2) \in \mathbb{R} \times \mathbb{Z}\right\}$$

і, отже маємо такий спектральний розклад обмеженого стаціонарного поля Ξ_z на $(\mathbb{C}_0, \times, (\cdot)^{-1})$:

$$\Xi_z = \Xi_{|z| \exp(i\varphi)} = \int_{\mathbf{R}} \sum_{\lambda_2 \in \mathbb{Z}} |z|^{i\lambda_1} e^{i\lambda_2 \varphi}\,\Phi_{\lambda_2}(d\lambda_1),$$

де $\Phi_{\lambda_2}(d\lambda_1)$ сім'я ортогональних $\mathcal{M}(\Omega, H)$-значних мір

$$[\Phi_k(\Delta_1), \Phi_j(\Delta_2)] = \delta_{kj} F_k(\Delta_1 \cap \Delta_2), \qquad \Delta_1, \Delta_2 \subset \mathbf{R},\ k, j \in \mathbb{Z},$$

де F_k — операторні $B_+(H)$-значні міри на $\mathbf{R}$.

Література

1. А. И. Пономаренко, *Одородные в широком смысле случайные поля на полугрупах и однородных пространствах со значениями в банаховых пространствах*, Теория вероят. и матем. статист. **7** (1972), 110–121.
2. А. И. Пономаренко, *Бесконечномерные случайные поля на полугрупах*, Теория вероят. и матем. статист. **30** (1984), 136–142.
3. V. Girardin and R. Senoussi, *Semigroup stionary processes and spectral representation*, Bernoulli **9** (2003), 857–876.
4. О. І. Пономаренко, *Випадкові лінійні функціонали другого порядку I*, Теорія ймовір. та матем. статист. **54** (1996), 137–146.

5. Л. Л. Пономаренко, *Бесконечномерные стохастические диференциальные уравнения в частичных производных с многопараметрическим броуновским двигжением*, Кибернетика **4** (1976), 98–106.
6. R. Lindahl and P. Maserick, *Positive-definite functions on involution semigroups*, Duke Math. J. **38** (1971), 771–782.
7. C. Berg, Y. P. Gristensen, and P. Ressel, *Harmonic Analysis on Semigroups*, Springer-Verlag, New York, 1984.
8. H. Glökner, *Positive definite functions on infinite-dimentional convex cones*, Memoirs of AMS **166** (2003), 789.
9. А. И. Пономаренко, *Стохастические интегралы по обобщенным случайным ортогональным мерам в банаховых пространствах*, Теория вероят. и матем. статист. **33** (1985), 92–99.
10. О. І. Пономаренко, *Інтегральні зображення випадкових функцій із значенням в локальних опуклих просторах*, Теорія ймовір. та матем. статист. **46** (1992), 132–141.
11. O. Perjin and R. Senoussi, *Reducing non-stationary stochastic processes to stationary by a time deformation*, Statist. Probab. Lett. **43** (1999), 393–397.
12. О. І. Пономаренко, *Операторні біміри і стахостичні інтеграли в нормованих просторах*, Теорія ймовір. та матем. статист. **47** (1992), 129–139.
13. Н. Ахиезер, *Класическая проблема моментов*, ФМ, Москва, 1961.
14. Y. Michalek, *Locally Stationary Covariances. Information Theory. Statistical Decision Functions*, Reidel, Dordrecht, 1988.
15. А. И. Пономаренко, *Стахостические задачи оптимизации*, Издательство КГУ, Киев, 1980.

Кафедра теорії ймовірностей та математичної статистики, механіко-математичний факультет, Національний університет ім. Тараса Шевченка, проспект Глушкова, 6, Київ 03127, Україна

Адреса електронної пошти: probab@univ.kiev.ua

Кафедра теорії ймовірностей та математичної статистики, механіко-математичний факультет, Національний університет ім. Тараса Шевченка, проспект Глушкова, 6, Київ 03127, Україна

Адреса електронної пошти: perun@bank.gov.ua

Надійшла 03/12/2004